

PARÁDI NÁNDOR

Tata várábrázolása Matrakcsi Nászuh krónikájában

A magyar vonatkozású török miniatúrák XVI—XVII. századi történelmünk egyelőre kevésbé ismert, azonban annál értékesebb forrásának tekinthetők.

Matrakcsi Nászuhnak — az 1543. évi magyarországi török hadjáratot is magábanfoglaló — „Szülejmánnáme” c. krónikájából ez alkalommal csupán a 113 b. oldal tatai várat bemutató miniatúrájával kívánok részletesebben foglalkozni (1. ábra).* Ezen ábrázolás elemzésével egyben rámutatnék a török miniatúráknak váraink építéstörténeti tanulmányozása során megnyilvánuló szerepére. Mint a témához szervesen kapcsolódó ábrázolást, a krónika 114 a oldalán helyet foglaló Tóvárosról készült miniatúrát is bemutatom (3. ábra).

A tatai vár építését már a XIV. században elkezdték. Zsigmond, de főként Mátyás uralkodása alatt nagy pompával és gazdagon kialakított királyi várat Mátyás történetírója, Antonio Bonfini érdekesen és színesen írta le.¹ „Ha tovább haladsz, Tatát találsz, melyet ítéletem szerint, egész röviden, valóban minden más vár elé helyezhetünk. A számos egymást érő hegyszakadékról aláfutó víz lenn megáll, s körülbelül hétezer lépés átmérőjű területen állandó tavat alkot. A víz lefolyásánál gabonaőrő malmok vannak, sorjában kilenc. Ezek a várhoz tartoznak; háborúban sem szakíthatók el tőle. Az erődítés félkör alakú és magas; kettős fal, elővéd és sáncárok védi. Oszlopcsarnok zárja be a kicsiny udvart, mely körül aranyozott ebédlők és pompás hálósobák vannak; rekeszes mennyezetüket gazdag aranyozás és faragványok ékesítik. A tóból többhelyütt elvezetik a vizet, s így könnyedén számtalan halastavat képeznek. Sok a sügér és a ponty. Két bazilikája van. Kétfelől egy-egy csinos falu. Kiterjedt erdős hegyek veszik körül minden oldalról, nagyszámú vaddal.”

Nagy Szulejmán szultán 1543. évi Magyarország elleni hatodik hadjáratával újabb jelentős területet, köztük több fontos várat (Valpó, Siklós, Esztergom, Székesfehérvár) foglalt el, s a Dunántúl ÉK-i része nagyobbrészt török uralom alá került. Matrakcsi Nászuh az 1543. évi hadjárat leírásában a tatai vár színes ábrázolása ellenére Tata elfoglalását és az ezzel kapcsolatos eseményeket nem említi. A hadjárat tatai eseményeit ezzel szemben több török történetíró (Lutfi pasa, Dzselaálzáde Musztafa, Szinán csaus) is leírta.² A legrészletesebben és leg-hitelesebben a hadjárat résztvevője, egyik szemtanúja és hivatalos történetírója, Szinán csaus emlékezett meg róla.³ Elbeszéléséből megtudjuk, hogy a várat

* Az ábrákat lásd a 144–145. l. közt.

¹ *Bonfini A.*: Mátyás király. Tíz könyv a Magyar történelemből. Fordította Gereb L. Monumenta Hungarica II. (Bp. 1959) 302.

² Török történetírók II. Fordította és jegyzetekkel kísérte Thury J. (Bp. 1896) 34, 246, 347–349.

³ Török történetírók II. 280, 347–349.

őrsége a török sereg odaérkezésekor átadta, s őrségét a törökök Komárom váráig kísérték. Magát a várat pedig megvizsgálása után teljesen lerombolták. A vár lerombolása azonban nem lehetett teljes. Ellene mond ennek az a körülmény, hogy itt a törökök rövid ideig, csupán két-három napig táboroztak. Lerombolását csak a második napon kezdték el, s ennyire rövid idő alatt a kőből erősen épített várat egészen lerombolni nem lehetett. Mindenesetre ekkor nem csekély rombolást végezhettek rajta, mert őrséget sem volt érdemes benne hagyniuk. Néhány évvel később — valószínűleg felismerve a vár fontos szerepét az ekkor kialakuló dunántúli végvárrendszer első vonalában — a töröktől üresen hagyott várat Ferdinánd őrséggel látta el. Bizonyára ekkor a rombolások egy részét is kijavították.

Mielőtt a tatai vár miniatúrája részletesebb vizsgálatára rátérnénk, a XVI—XVII. századi várábrázolásokról általánosságban el kell mondanunk, hogy különböző céllal, igénnyel készültek. Ez természetesen egyúttal pontos és hiteles kivitelük mértékét, számunkra pedig a kutatásnál való felhasználhatóságukat is alapvetően meghatározza. Első helyen a Bécsi Haditanács rendeletére idegen, nagyobbrészt olasz hadmérnökök által készített, egészen pontos és részletes felméréseket (alaprajz és nem ritkán távlati rajz is) kell említenünk, amelyek nemcsak a várak akkori állapotát, hanem tervezett átépítését, bővítését, megerősítését is mutatják, s ezért várkutatásunk egyik legértékesebb forrásának tekintjük.⁴ A török miniatúrák nem készültek ilyen igénnyel, s váraiknál az előbb említett pontos és részletes, az akkori valóságnak mindenben megfelelő ábrázolást legtöbbször nélkülözik. Itt a főhangsúly nem annyira a valósággal mindenben egyező bemutatáson, hanem sokkal inkább a szultán haditetteinek, a hadjáratok fontosabb eseményeinek, ütközetek, a hadjáratok útvonalába eső jelentősebb városok, várak színes rajzban bemutatásán van, s a szöveggel összhangban, a történetet illusztrálja, színesebbé teszi. Értékelésüknél, az egyes ábrázolások valóságának megítélésénél mindezen körülményeket figyelembe kell vennünk. Ugyanakkor azonban azt is le kell szögeznünk, hogy a szóbanforgó ábrázolások sok hitelesnek elfogadható elemet, részletet tartalmaznak. Ez érthető is, ha meggondoljuk, hogy a miniatúrák készítői gyakran a hadjárat, az esemény résztvevői voltak (pl. Dselálzáde Musztafa, vagy Matrakcsi Nászuhan), tehát az ábrázolt eseményt, várat vagy helyet maguk is látták, megjelenítését személyes élmény alapján készítették el. A magyar vonatkozású török miniatúrák tehát múltunk megismerésének rendkívül becses emlékei. Egyes ábrázolások ugyanis olyan helyeket vagy történelmi eseményeket mutatnak be, amelyeket a tárgyalt korból máshonnan nem ismerünk. Ezek tehát az adott hely vagy esemény egyedülálló ábrázolásai.⁵

A dolgozat tárgyát képező miniatúra jelentősége mindenek előtt abban rejlik, hogy a tatai vár legrégebbi ábrázolása. Az eddig legrégebbinek ismert, Süess Orbán építészeti felügyelőnek,⁶ újabban pedig Giulio Turconak tulajdoní-

⁴ A külföldi várépítések XVI. századi magyarországi működésére: *Pataki V.*: A Bécsi Magyar Történelmi Intézet Évkönyve. 1 (1931) 98—132; *Gerő L.*: Magyarországi várépítészet. Vázlat a magyar várépítés fejezeteiről. (Bp. 1955) 331—337, 350.

⁵ A magyar vonatkozású török miniatúrák témájára és hitelességére: *Parádi N.*, JPMÉ 1967. 179—180.

⁶ *Pataki V.*: i. m. 116 a 113. oldalán levő alaprajz: *Dornyay B.*: Tata várának Süess Orbán-féle alaprajza 1572-ből (Tata, 1935); *Faller J.*: Süess Orbán építészeti főfelügyelő 1577 évi jelentése Tata várának építkezéseiről (Tata, 1936).

tott? és valószínűleg 1570-ben készült, egészen részletes és pontos alaprajzánál (2. ábra) ugyanis majdnem három évtizeddel régebbi, s így a várnak még a török hódoltság előtti, lényegében tehát még a XV. század végi — XVI. század eleji állapotát mutatja be. A Matrakcsi Nászuh-féle ábrázolás vizsgálatát az 1570-ben készült egészen hiteles alaprajz, valamint a vár ma is látható részeinek összehasonlításával végezzük el.

A miniatúra részben távlati rajzot, részben pedig alaprajzot tár elénk, s ennek megfelelően benne alap- és a távlati rajz érdekesen ötvöződött egybe. A várépületet, a két kaputornyot, a külső kaputorony melletti épületeket, a vár körül táborozó török sereg sátrait és a fákat, a Nagy tó vizét levezető árok fölött átvezető hidat és a fallal körülvett templomot távlati rajzban, a pártázatos várfalakat és a rondellát viszont egyszerre alap- és távlati rajzban is bemutatni igyekszik. A várat a miniatúrán — az 1570-ben készült alaprajzhoz és a későbbi időben készült metszetekhez hasonlóan — ÉNy-i irányból szemléljük. Téglalap alaprajzúnak mutatja be, melyet kettős pártázatos várfal határol, s a két falat mindegyik oldalán árok választja el egymástól. A kettős várfallal határolt terület belsejében téglalap alakú várépületet figyelhetünk meg, melynek ÉNy-i pártázatos falát, Ny-i saroktoronyát és DK-i egyszintes, hét árkáddal tagolt hosszúkas épületszárnyát, az udvarán pedig kockás kövezetét látjuk. A téglalap alakú belső várfal ÉK-i oldalán két, a DK-i, tó felőli oldalán pedig három kisebb bástyatorony helyezkedik el. A téglalap alakú külső várfal DNy-i és ÉNy-i oldalán még egy széles várárok figyelhető meg, amely a külső várfal D-i sarkától az ÉNy-i fal É-i feléig terjed. Ezen a szakaszon az árkot kívülről még egy, enyhén ívelődő — a téglalap alakú kettős falhoz hasonló pártázatos várfal határolja le, s az árokhoz hasonlóan, a téglalap alakú külső várfal is a D-i sarkától az ÉNy-i fal É-i feléig tart. Ehhez a kissé ívelődő falhoz, a téglalap alakú külső várfal Ny-i sarkánál háromnegyed kör szerű pártázatos bástya kapcsolódik. Az ÉNy-i téglalap alakú belső várfal É-i sarka közelében hid vezet át a két téglalap alakú várfal közötti keskenyebb árok fölött, és a téglalap alakú külső várfalon keresztül egészen a rondellához csatlakozó ÉNy-i külső fal É-i végéhez. A hid mindkét végén, így a téglalap alakú belső várfalban kétszintes, míg a külsőnél egyszintes, felül pártázatos kaputorony van, mely utóbbi kapuját csúcsíves kiképzéssel ábrázolta. A miniatúra a külső kaputorony mellett, tőle ÉK-re négy épületet mutat be. A vár körül, a D-i sarkától kezdve, egészen az É-i sarokig, fák között — a török hadsereg sátrait tüntették fel. A téglalap alakú belső várfalon belül és a váron kívül mindenütt füves terület figyelhető meg. A miniatúrát készítője álló téglalap alakú keretben helyezte el, amelyről a Nagy tó vizét É-i irányban levezető árok és a rajta levő háromnyílású híd, D—DNy-ról pedig a fallal kerített templom — a vártól távolabb levő, de az ábrázolás készítője szerint mégis kiemelt, fontos építmények — kerültek kívül. A keret felső részének közepén arab betűkkel Kal'e-i Tata (Tata vára) szöveg olvasható.

A következőkben Matrakcsi Nászuh krónikás miniatúráját az 1570. évi alaprajzzal és a ma is álló épület- és falmaradványokkal hasonlíthatjuk össze.

⁷ Sch. Pusztai I.: Komárom megyei Múzeumok Közleményei 1 (1968) 263—270; Rados J.: Tata (Bp. 1964) c. könyvében az alaprajzot Giulio Turco felvételi rajza, illetve Süess Orbán terve a tatai vár erődítményeinek átépítéséről 1572-ből aláírással közli (5. kép), s a szövegben is egy helyen (24) így említi. Az alaprajz — a várból 1568 augusztusában folytatott vizsgálat javaslatát (Kárffy Ö., HK 19 (1918) 138—142) és az alaprajzon megépítettnek jelölt részeket figyelembe véve — valószínűleg 1570-ben készült. Ezért a következőkben 1570. évi alaprajznak említem.

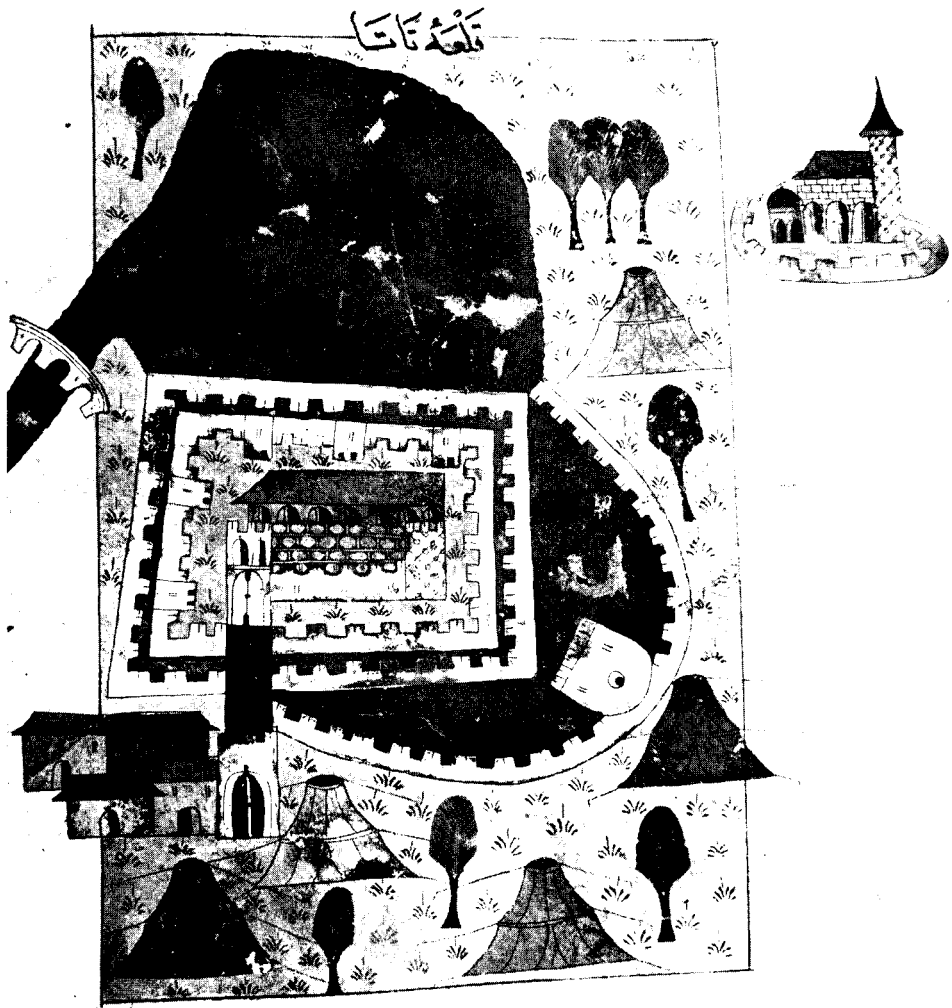
Az 1570. évi alaprajzon a várépületet négyzetalaprajzúnak ábrázolták, négy saroktoronnyal. Miniatúránkon is nagyjából ugyanez a helyzet, mivel itt is négyzetalaprajzúhoz közelálló beépítést figyelhetünk meg. A legszembeütőbb a várépület DK-i oldala, amelyen az egyszintesnek rajzolt épületszárny udvari homlokzatán a valóságos öt helyett hét árkádot látunk. A várépület ÉNy-i oldalán az ÉNy-i beépítés ÉNy-i külső falát, és a hozzá kapcsolódó Ny-i saroktoronyt, a tornyok egy részénél másutt is látható hálós minta díszíti. Az ÉNy-i és a DK-i épületszárny közti beépítést, az ÉK-i és a DNy-i épületszárnyat, valamint a másik három (É-i, K-i és D-i) saroktoronyt a miniatúrán nem sikerül beazonosítanunk. Az É-i saroktoronyt és az ÉK-i épületszárnyat ugyanis a belső kaputorony, a DNy-i épületszárnyat a Ny-i saroktorony takarja el. A K-i és a D-i saroktoronyt a miniatúrán nem találjuk; úgy tűnik, mintha ezt a két tornyot nem ábrázolta volna, s megelégedett az ÉNy-i nézetből jól látható Ny-i saroktorony bemutatásával. A négyzetalaprajzú, négysaroktoronyos várépületet körülvevő várfal ÉK-i oldalán két, a DK-i oldalán három négyszögletes bástyatoronyt figyelhetünk meg. Hasonlóknak látszanak ezek az 1570-es alaprajzon, az ÉNy-i fal közepetáján ábrázolt kisebb és a Ny-i sarok közelében látható, nagyobb méretű, a várfal síkjából kiugró bástyatoronyhoz. Arra vonatkozóan, hogy ezek a bástyatornyok valóban fennálltak-e, az itt végzendő ásatástól várhatunk feleletet.

A miniatúrán a várépületet mind a négy oldaláról árok és kettős várfal veszi körül. Ezzel szemben az 1570. évi alaprajzon csak az ÉNy-i és DNy-i oldalon látunk árkot, de addigra annak is a Ny-i sarkát és a D-i végét betemették. Ennek a valószínűleg a XVI. század utolsó harmadában betemetett ároknak az egykori fennállását kisebb szakaszon végzett ásatás is bizonyította.⁸ A téglalap alakú belső várfal É-i sarka közelében, az ÉNy-i falban kétszintes kaputorony van, amelynek helye pontosan egyezik az 1570-ben készült alaprajzon levővel.

A téglalap alakú külső várfal D-i sarkától az ÉNy-i fal É-i feléig kissé íves hajlásúnak ábrázolt várfal húzódik, amelyhez a téglalap alakú várfal Ny-i sarkánál köralakú védőmű, rondella csatlakozik. A várfal ÉK-i vége, a vár É-i részének ÉK-i felében a külső, egyszintesnek rajzolt kaputoronyhoz kapcsolódik hozzá, amelyik a téglalap alakú belső várfalnál levő belső, kétszintes kaputoronnyal követ egy irányt. A két kaputoronyt híd és út köti össze egymással. A kissé íves hajlású külső várfallal együtt a külső, széles várárok is a külső kaputoronyig húzódott. Különös módon, a külső széles várárok a várfalon belül, a téglalap alakú várfal és a kissé íves hajlású, a Ny-i rondellához kapcsolódó külső várfal között van elhelyezve, azon a részen, ahol aligha lehetett. Bizonyosra vesszük, hogy ezt a külső, széles várárkot a miniatúra készítője tévesen tüntette fel: A külső, széles várároknak ugyanis a miniatúra elkészítése idején is a mai helyén, a külső várfalon és a rondellán kívül kellett lennie. Ezt a következtetésünket az is alátámasztja, hogy az 1570. évi alaprajz tanúsága szerint a várárok DNy-i és ÉNy-i oldalon volt a legszélesebb.

A miniatúrán látható, kissé íves hajlású külső várfalat, a hozzákapcsolódó külső kaputoronyt és a köralaprajzhoz hasonló védőépítményt az 1570. évi alaprajzzal és a ma is álló maradványokkal összehasonlítva arra következtethetünk, hogy a téglalap alakú várfal Ny-i sarka irányában ábrázolt köralaprajzú építmény az 1570. évi alaprajzon ábrázolt és a vár Ny-i sarkán ma is álló rondellával

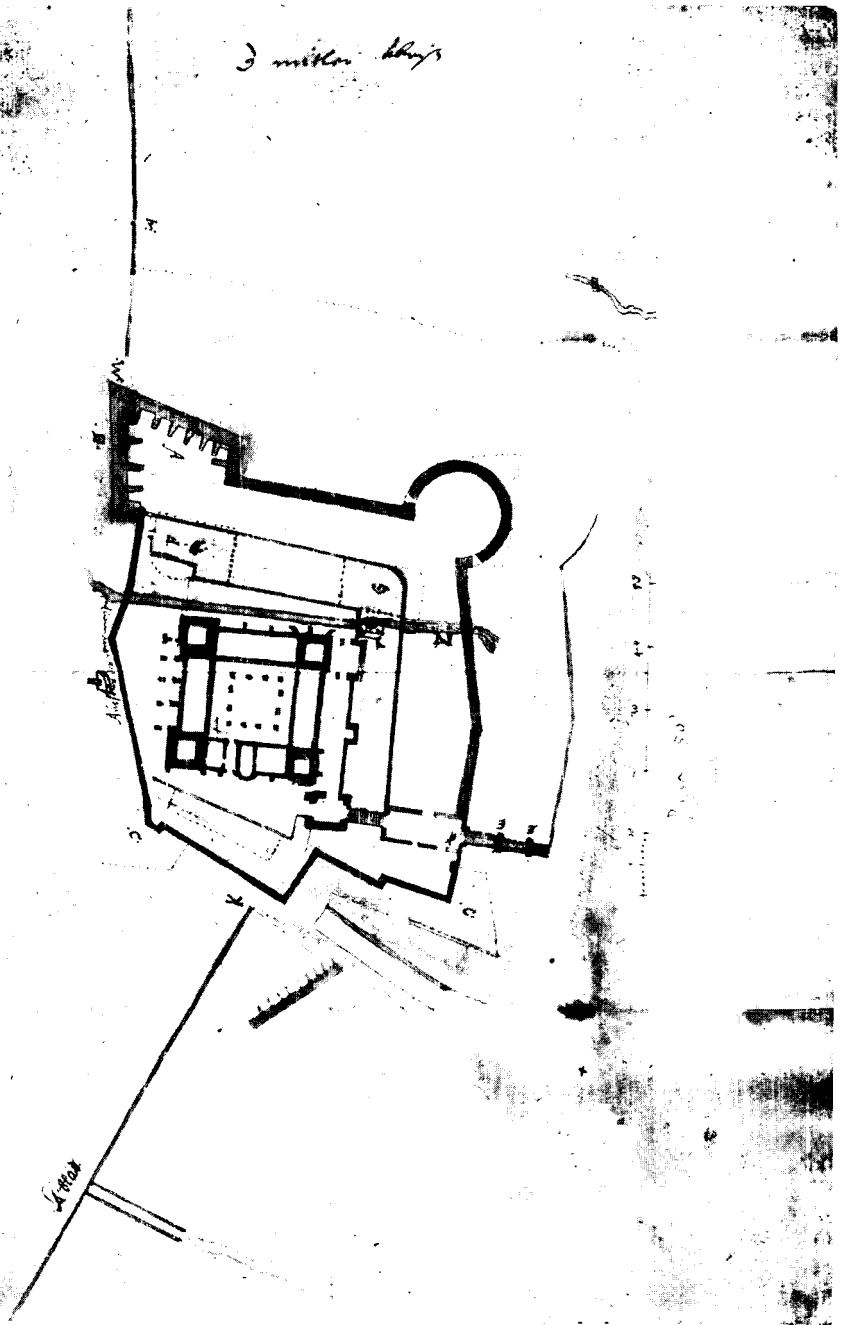
⁸ Rég. Füz., Ser. I. 19 (1966) 80; Rég. Füz., Ser. I. 20 (1967) 103; Rég. Füz., Ser. I. 21 (1968) 80–81; Rég. Füz., Ser. I. 22 (1969) 94.

J. ábra

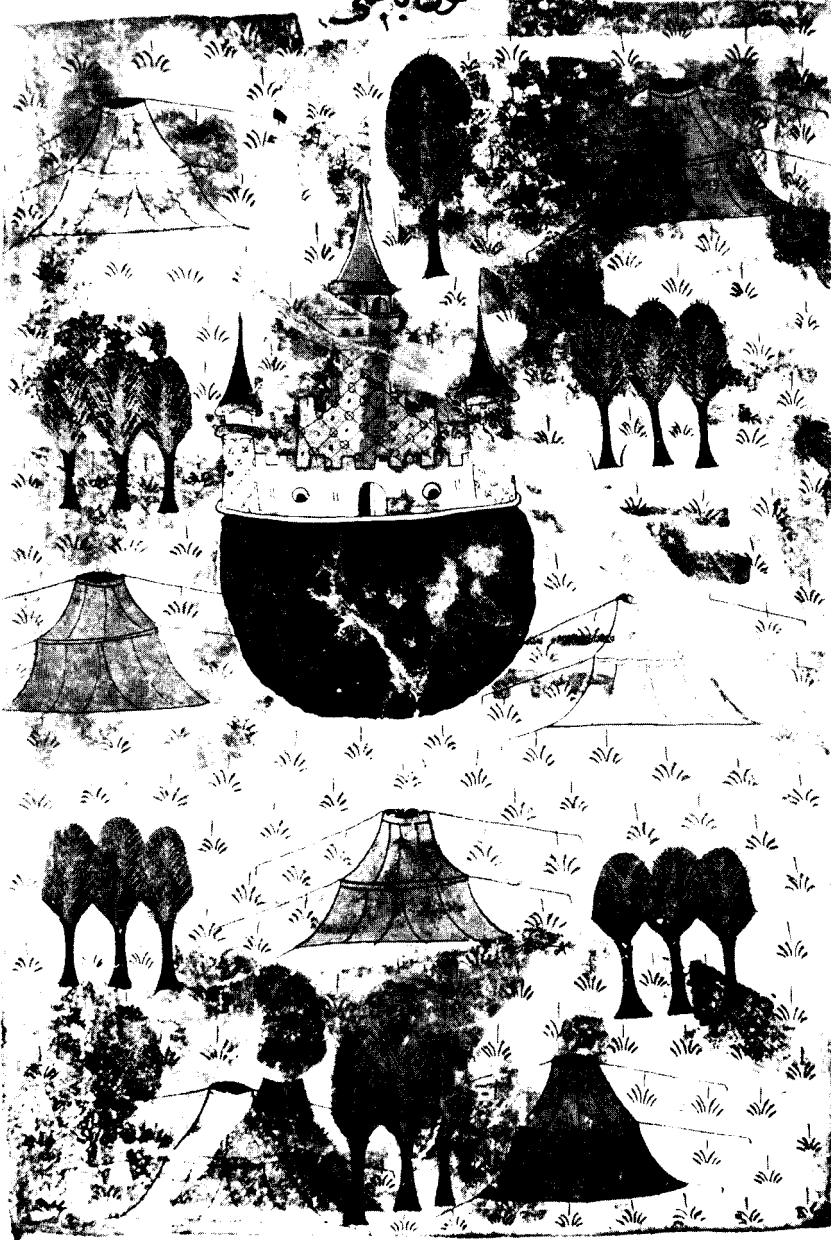
3 miles long

Julius V. B.

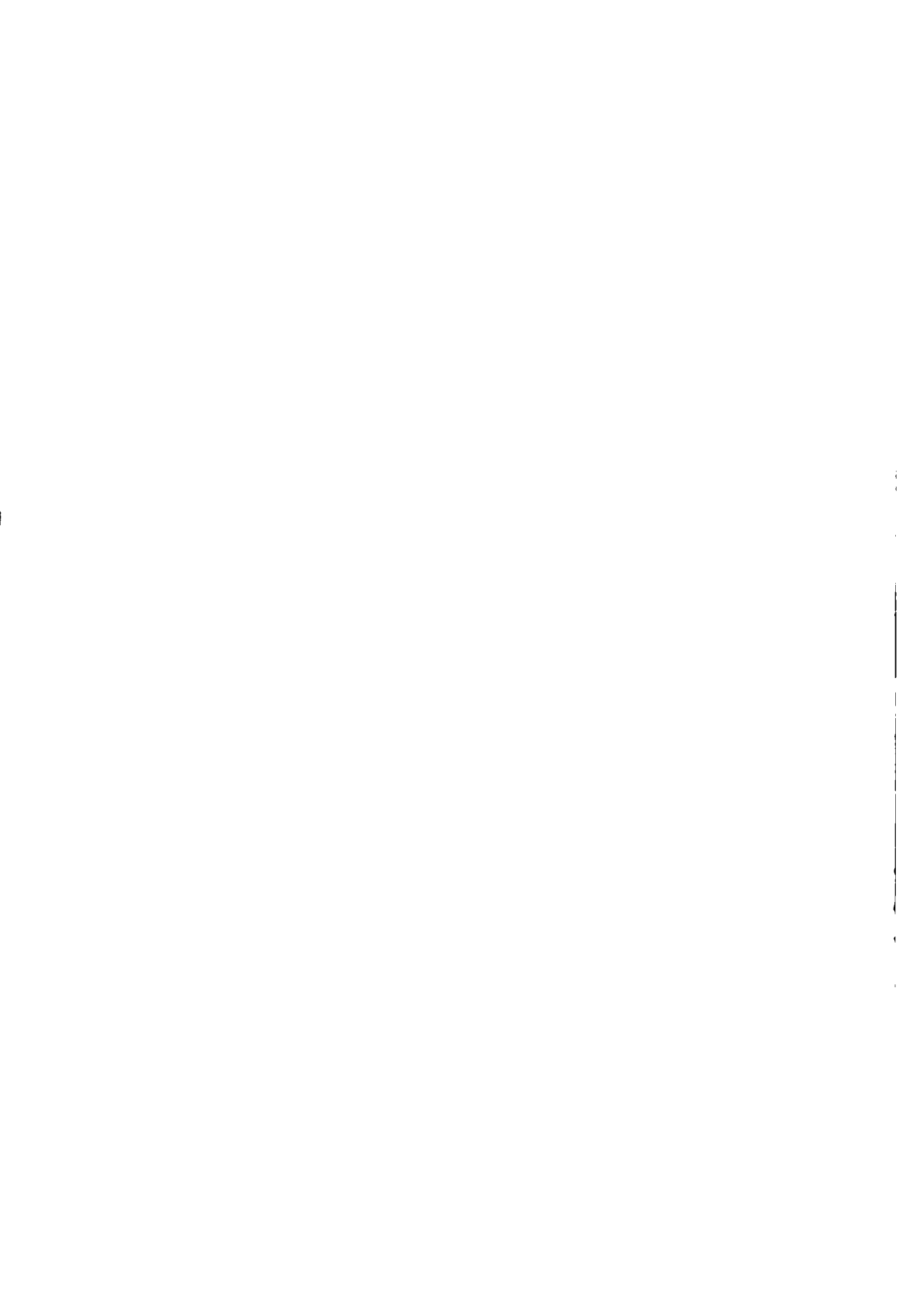

2. floor

کولہ باشتی

3. ábra

azonosítható. Az ÉK-i és DK-i irányból hozzákapcsolódó, a miniatúrán kissé íves hajlásúnak feltüntetett várfal pedig az 1570. évi alaprajzon látható, a rondellához csatlakozó, s ma is álló várfallal egyezik. A várfal ÉK-i végéhez a külső kaputorony kapcsolódik hozzá. A miniatúrán a várfal ÉK-i végéhez kapcsolódó kaputornyot látjuk, s bizonyára ennek befalazott kapuzatát és részben eredeti helyén megmaradt keretköveit figyelhetjük meg ma is az ÉNy-i (külső) várfal ÉK-i felében.

A DNy-i és ÉNy-i várfal és a Ny-i sarkánál álló rondella szabálytalanul hasított kövekből készült egységes s a sarokbástyáktól részben eltérő falszövetéből arra következtethetünk, hogy a vár külső DNy-i és ÉNy-i falát a rondellával egyidőben építették, s feltehetően az ÉNy-i fal ÉK-i felében levő külső kaputorony is ekkor készült. A Ny-i rondellának a DNy-i és az ÉNy-i várfallal egyidejű építését a rondellának a DNy-i és ÉNy-i falba illeszkedése mellett az 1570. évi alaprajz is megerősíti, amelyen a D-i, ekkorra már megépült Ferrando bástyától kiindulva, a Ny-i rondellát is beleértve, falazása egészen az É-i sarok közelében levő külső kaputoronyig teljesen egységes. Az alaprajzon itt egészen vas-tag, a várépület négy saroktornyával nagyjából egyező (s tegyük hozzá, az ÉK-i és a DK-i külső várfalnál sokkal szélesebb) falvastagságot ábrázoltak.⁹

A vártól ÉK-re, a Nagy tó vizét É-i irányban levezető árok fölött a háromnyílású híd a vár és Tóváros között az átjárást biztosította.¹⁰

A vártól D—DNy-ra, a fallal körülvelt egytornyos templom teljes biztonsággal nem azonosítható. A bizonytalanságot az okozza, hogy a vártól Ny-ra, csaknem egyirányban két templom is állt a középkorban. A közelebbi — s elsősorban ennek rajzára gondolhatunk — Tata középkori, Szent Kelemen, később pedig Szent Balázs tiszteletére emelt plébániatemploma, a mai, XVIII. század közepén épült plébániatemplom közelében állt.¹¹ Nem hagyhatjuk azonban teljesen figyelmen kívül a vártól távolabbi és magasabb, a Kálvária hegyre települt Szent Iván hegyi középkori falu Szent Ivánnak szentelt templomát sem, melynek a XVIII. században újjáépült szentélye ma is áll, hajójának kiásott romjait pedig nemrég konzerválták.¹²

Néhány szóval a másik, a tatai vártól K-re fekvő Tóvárost ábrázoló miniatúrát is érinteni kívánjuk. Itt a nagyjából ovális alaprajzú tó partján két toronnyal és pártázatos fallal körülvelt várost figyelhetünk meg. Ennek a tó felőli fal közepetáján kapuja van. A fallal körülvelt város belsejében erős falú, csúcsos sisakkal fedett torony látszik, melynek felső részén körbenfutó erkélyt figyelhetünk meg. A tornyot is pártázatos fal határolja. Az előbbihez hasonlóan, ez a miniatúra is álló téglalap alakú. A tó és a város körül — a mindenütt füvesnek ábrázolt terület fái között —, a török sereg sátrait találjuk. A keret felső részén középen arab írással Göl Basi (Tó menti hely) szöveg olvasható.

Az ábrázolás hitelességéről egészen keveset mondhatunk. A középkori várost — úgy gondoljuk, hogy a valóságnak megfelelően — a Nagy tó É-i

⁹ Ennek a falnak a vizsgálatával kapcsolatban, az 1570. évi alaprajz pontosságáról el kell még mondanunk, hogy a D-i Ferrando bástyának a DNy-i és a DK-i várfalhoz való hozzáépítését, a falcsatlakozásnál, a fal vastagságában elválasztó vonallal jelölték.

¹⁰ A várról és a tatai malmokról 1587-ben készített alaprajzon is ezen a részen találjuk a hidat. Csupán az a különbség, hogy ezen a rajzon egészen egyszerű, egynyílású fahidat ábrázoltak. *Biró E.*: Komárom megyei Múzeumok Közleményei, 1 (1968) 325.

¹¹ *Mohl A.*: Tata plébánia története (Győr. 1909) 18—26; *Rados J.*: i. m. 49, 84, 88, 104. jegyz.

¹² *Mohl A.*: i. m. 18—26; *Rados J.*: i. m. 49, 85—86, 103—105. kép.

partja mellett, nagyjából DNy-i irányból mutatja be. Elképzelhető, hogy a várost valóban fal vette körül. Jelentőségét mutatja a XVI. század elején, hogy 1510-ben a pestis járvány elől II. Ulászló ide hívta össze az országgyűlést, amelyen a pápa, Velence, a német császár és a francia király követe is részt vett.¹³ A városfalon belül ábrázolt toronyban feltehetően a Szűz Mária plébániatemplom, vagy esetleg a ferencrendi templom tornyát sejtethetjük.

*

A tatai vár miniatúrájának vizsgálatát a következőkben foglalhatjuk össze:

Az 1543-as miniatúrával a tatai vár aránylag csekély hiteles ábrázolás anyaga igen becses, s egyben a legkorábbi példánnyal gazdagodott. A török miniatúra tanulmányozásával hasznos és fontos adatokat kaptunk a vár korábbi, XV. századi — XVI. század eleji állapotára. Bár ez utóbbi — mint láttuk — korántsem olyan részletesen és hitelesen mutatja a várat, mint az 1570. évi alaprajz, ennek ellenére igen jó tájékoztatást nyújt a török hódoltságot megelőző, aránylag kevésbé ismert korszak építéstörténetére. A miniatúráról első látásra megállapíthattuk, hogy a vár fő méretei, alapterülete nagyrészt még a XV. században, de legkésőbb a XVI. század elejére kialakultak. A miniatúra ismeretében ezt Bonfini leírásának „Az erődítés félkör alakú és magas; kettős fal, elővéd és sáncárok védi” mondata is megerősíti. Az ábrázolásban bizonyítékot kaptunk arra is, hogy a vár DNy-i és ENy-i külső fala a Ny-i sarkon levő rondellával együtt legkésőbb a XVI. század első évtizedeire, de még valószínűbben a XV. századra keltezhető. Csaknem biztosra vesszük, hogy „Az erődítés félkör alakú és magas” a Ny-i sarkon álló rondellára, a „kettős fal” a várépületet körülvevő belső és a rondellához csatlakozó külső falra, a „sáncárok” pedig a ma is álló külső várárookra vonatkozik. Az is kitűnt, hogy a vár területe a XVI. század hetvenes éveiben végzett megerősítéskor lényegesen nem változott: a három sarkára épített olasz bástyákat nem számítva, területe a régebbivel lényegében azonos maradt. Megállapítást nyert továbbá, hogy a Ny-i rondellával épült DNy-i és ENy-i külső várfal és a külső kaputorony — vastag falaival és építményeivel — az 1568 utáni erődítési munkákat, területi kiterjedését igen nagy mértékben határozta meg: a megerősítés munkája nagyrészt ezekhez a falakhoz és építményekhez igazodott. Feltehetően ezen a szakaszon csak a Ny-i rondella ó-olasz bástyás átalakítását tervezték, de ez sem valósult meg, valószínűleg részben azért, mert a várnak kerek alaprajzú erős falai később is megfelelő védelmet nyújtottak. Az sem lehet véletlen, hogy az 1568 után elkezdett erődítési munkák során — az 1570. évi alaprajz tanúsága szerint — a három olasz bástya közül a legerősebbnek a DNy-i külső várfalhoz csatlakozó Ferrando bástyát építették fel legelőször. Felépítésénél ugyanis a vár körüli terepviszonyok döntő módon játszottak közre. A vár környékén csupán egyetlen helyen, a vártól D-re,

¹³ *Fraknói V.*: A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440—1526). A Magyar Nemzet Története. IV. Szerk. Szilágyi S. (Bp. 1896) 389—392. Ezen az országgyűlésen, a ferences templom előtti téren adták át azt a pompás díszkardot, melyet II. Gyula pápa politikai célok elérése érdekében küldött II. Ulászló királynak. A díszkard a Magyar Nemzeti Múzeum középkori gyűjteményének egyik kiemelkedő darabja. Az 1510. évi országgyűlés és a díszkard részletes leírása: *Kalmár J.*: II. Ulászló pápai díszkardja 1509-ből. A Magyar Nemzeti Múzeum — Történeti Múzeum műkincsei (Bp. 1958).

a Nagy tó Ny-i partja felett van nagyobb méretű emelkedés, ahonnan a várat jól át tudták tekinteni s tüzérsggel eredményesen löni.¹⁴

A fentiek ismeretében remélhetjük, hogy a tatai vár legrégebbi, 1543-ban készült miniatúrája — az ábrázolás anyag gyarapítása mellett — a vár néhány évvel ezelőtt megkezdett régészeti és építéstörténeti kutatásának is értékes forrása lesz.¹⁵

¹⁴ A bástyának a környező területtel, a vártól D-re levő emelkedéssel és a tüzérsggel kapcsolatos szerepére már *Dornyay Béla* is utalt: i. m. 11.

¹⁵ Matrakcsi Nászuhrónikájából a tatai várat és Tóvárost ábrázoló miniatúra feldolgozásra átengedését, s szövegük fordítását ifj. Fehér Gézának ezúton is köszönöm.